

Pagan İnançların Günümüz Sanatındaki İzleri

Traces of Pagan Beliefs in Contemporary Art

Kübra KILIÇ

Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Resim Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

Öz

Semavi dinlerin, insanı biriciklik kategorisine yerleştirmesi durumu, son yüzyıllarda yaşanan savaşlar, yıkımlar, ekolojik dengenin bozulması ve toplumların kendi değerlerine sahip çıkması gibi etmenlerin sonucunda sekteye uğramıştır. İnsanlar, ruhaniyet ile bağ kurmuş ve doğaya dönüş başlamıştır. Eski doğa dinlerinin izlerini arayanlar, pagan inançların günümüzde artan bir oranda ilerlemesine vesile olmuşlardır. Hristiyan inancının, pagan dinlerinden aldığı tanrı ve tanrıçalar, kutsal motifler; Hristiyan sanatı ile birlikte kendini dönüştürerek sanatçılar tarafından yüzlerce yıl kullanılmıştır. Çağdaş sanatta, sanatçıların birçok alandan yararlanması ve geniş çalışma alanları, pagan ritüellerin ve motiflerin dönüşüm geçirilmeden kullanılmasına olanak sağlamıştır. Günümüzde, birçok sanatçı pagan ritüelleri ve sembolleri, Hristiyanlık öncesi dünyanın izlerini silmeden kullanılmaktadır. Bazen katartik bir anlayışla arınmak için, bazen şifa bulmak için bazense kendi yerel doğa dinlerini yaşatmak için pagan inanç sistemlerinden yararlanmışlardır. Bu makalede, pagan kelimesinin nasıl ve nereden türediği, günümüzde paganizm inancının artma sebepleri ve günümüz sanatçıların doğa dinlerinden faydalanarak sanatsal çalışmalarına nasıl yön verdiği üzerinde durulmaktadır. Sanatçıların, sanatsal üretim aşamalarında, ritüel ve ayinlerden faydalanması ve pagan inançların sembollerinin ve anlatılarının günümüzde nasıl kullanıldığı anlatılmıştır. Güncel sanatçıların neden pagan temelli ritüellerden yararlandığı ve sanatsal çalışmalarında eski dünya kökenli izlerin varlığının sebepleri sorgulanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Paganizm, semavi dinler, sanat

ABSTRACT

The monotheistic religions put the human first but that situation has been interrupted as a result of wars, destructions, deterioration of the ecological balance, and the protection of its own values by societies in the last centuries. Humans have bonded with the spirit and their return to nature has begun. People look for traces of ancient nature religions have led to an increase in pagan beliefs today. Gods and goddesses, sacred motifs that Christians took from pagan religions; changed with the Christian art and was used by artists for hundreds of years. In contemporary art, as a result of artists benefiting from many fields and wide working areas, pagan rituals and motifs have been used without transformation. Today, many artists use pagan rituals and symbols without erasing the traces of the pre-Christian world. Artists sometimes used pagan belief systems to purify with a cathartic understanding, sometimes to find healing, and sometimes to keep their local nature religions alive. In this article, it has been studied how and from where the word pagan originated, the reasons for the increase of paganism today, and how today's art directs its artistic works by making use of nature religions. It is explained how the artists benefit from rituals and rites during the artistic production stages and how pagan symbols and pagan narratives are used today. It has been tried to question why contemporary artists benefit from pagan-based rituals and the reasons for pre-Christian beliefs in their artistic works.

Keywords: Paganism, monotheistic religions, art

Giriş

Günümüzde paganizm, semavi dinlerin diğer çok tanrılı dinler için kullandığı şemsiye bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat ilk ortaya çıkışı, Roma İmparatorluğu döneminde Hristiyan olmayan insanlar için kullanılması olmuştur. Kelime kökeni olarak, pagani kelimesinden türemiştir ve köylü olan, taşrada yaşayan insanları belirten bir terimdir (Tosun, 2022, s. 204). Pagan kelimesini, eski dünya ile Hristiyan modern dünyayı ayıran bir set olarak da düşünebiliriz. Çünkü eski dünya pagandı, karanlığın

Geliş Tarihi/Received: 06.03.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 18.08.2023

Yayın Tarihi/Publication Date: 28.09.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Kübra KILIÇ

E-mail: klckbra771@gmail.com

Cite this article as: KILIÇ, K. (2023).

Pagan inançların günümüz sanatındaki izleri. *Journal of Art and Iconography*, 5(1), 1-7.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

altında kalmışlığı temsil etmekteydi, oysaki yeni dünya Hristiyan olarak doğmuştur ve modernliği İsa Mesih ile kucaklamıştır (Kumar, 2013, s. 88).

Pagan inanç sisteminde birçok tanrı ve tanrıça vardır. Doğa, enerjisi olan tüm varlıkları kucaklayan dışıl bir form şeklindedir. Ritüeller ve çeşitli ayinler ile bu enerji akışını diri tutmayı hedeflerler.

17. yüzyıl ile birlikte modernlik kavramı değişime uğrar ve toplumların inanç sisteminde değişiklikler gözlenir. 19. yüzyıla gelindiğinde, Semavi dinlerin baskınlığı, sosyal dünyada öncesine oranla etkisini yitirdikçe, ruhaniyet kavramının arttığını gözlemlemek mümkündür. Sanayileşmenin doğa üzerinde olan tahribatı, insanlar için doğanın yeniden kucaklanmasını sağlar. Sanayi Devrimi ile birlikte köyden kente olan yoğun göç, büyük kentlerde yoğun insan topluluklarının yaşamasına neden olur. Kalabalık alanlarda yaşam, birçok bireyin benlik bunalımlarına girmesini ve varlığını sorgulamasını tetikler. Toplumlar, potansiyel kazanımlar karşısında tuhaf ve huysuz bir duygu durum içerisine girerler. Çünkü kendi sonluluğumuzun farkında olan bilinçli bireyler olarak, cansız nesnelere arasında yaşarız (Giddens, 2019, s.72). Sorgulamanın artması sonucunda, insanların kendi benliklerine dönüşün yanı sıra, toplumsal değil de bireysel düşüncenin önem kazanması, ruhani olanın değerlendirilmesinde katkı sağlar. Devam eden yıllarda gelen savaşlar, yıkımlar, çevre kirliliği, ekolojik dengenin bozulması gibi doğayı yıpratıcı etmenler; insanları biricik evleri olan yeryüzünü önemsemeye ve değerli olan tek canlı olan insan olmadığını anlamaya iter. Doğanın önem kazanması, pagan inançların yeniden hatırlanması ve pagan inançlara saygı duyulmasında mihenk taşı görevini görmektedir. Bu etmenler ile birlikte, yazarların pagan inançlar ile ilgili kitapları, milliyetçilik akımları ile birlikte toplumların kendilerinden olan mitolojileri merakı ve sahiplenmesi, kadınların eski zamanlarda elinde olan büyü kutsallığı ve haklarını erkek tekelinden geri almak istemesi adına verdikleri mücadele, pagan inançların günümüzde yeniden çoğalmasında önemli etkilere sahiptir (Stramiska, 2005, s. 8).

Modern dünyanın, pagan eski dünyadan aldığı en önemli şeylerden biri de sanattır. Kutsal semboller, önemli motifler, tanrı ve tanrıçaları; Semavi dinler, eski dünya dediği pagan inanç sistemlerinden almıştır. İstanbul'da bulunan, II. Theodosius'un sarayında idareci olan Lausus, Hristiyanlık emanetlerinin azlığı sebebiyle, Yunanistan ve Anadolu tapınaklarından topladığı pagan heykelleri sergilemiş ve pagan miraslarını Hristiyanlığa taşımak istemiştir. Bununla birlikte, ayinlere hizmet eden nesnelere, kitaplar ve kutsal ikonalar da değiştirilerek Hristiyan sanatında kullanılmıştır (Gah-tan, 2022, s. 3).

19. yüzyılda sanatın solanlardan kopuşu ve kendine daha özgür alanlar bulma çabası, orta sınıfın beğenisine uymaması ve Sanayi Devrimi'nin etkileri; takip eden yıllarda iki büyük savaşın yıkımı, teknolojinin gelişimi gibi etmenler, sanatta ruhaniyeti önemli bir yere getirmiştir (Antmen, 2017, s. 18). Sanatçılar anlatımlarını geliştirmek için, savaşlar ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte son yüzyılda artan ekolojik sorunlardan dolayı büyü bozulan yeryüzünün kutsallığını anlamaya ve geri getirmeye odaklanmışlardır. Savaşların yıkımlarından arınmak için başka bir acıyı kullanma temelli performanslar ya da kadınların kutsal tanrıça motiflerini geri alma hedefi ile çalışmalar yapılmıştır. Tüm bunlar, sanatın pagan kültürlerden ne derece faydalandığını ve eski ritüelleri günümüze yeniden kazandırdığını göstermektedir. Tek bir inanç sistemine dayandırılarak değil, pagan inançların çoğunun kutsallığından faydalanarak oluşturulan bu sanatların eylemler, doğa

dinlerinin biz farkında olmasak da ne kadar içimizde olduğunun bir yansımasıdır.

Paganizm ve Günümüzde Pagan İnancı

Paganizm, Hristiyan tek tanrıcılığına karşı duran çok tanrıcılığın veya Panteizm'in çeşitli biçimleri olarak tanımlanabilir. Kökenleri, buldukları alanın konumu veya iklimi ile ilişkili olabilmektedir. Pagan gelenekler dışında, merkezi olarak bir inanç sistemine bağlı olmak zorunda değildir. Deneyime ve hayata karşı bakış açısına da dayanabilmektedir. Roma İmparatorluğu'nun Hristiyanlığı kabul etmesinden sonra toplum, pagan inanca sahip bireyleri, doğru olan tek tanrıya tapmak yerine yanlış olan çok tanrılara tapan kötü dindar kişi olarak düşünür (Stramiska, 2005, s. 4). Fakat paganizm, kökenleri kadim doğa dinlerine dayanan bir inanç sistemidir.

Doğa merkezli inançlarda, yeryüzündeki her şeyde tanrının bir parçası vardır ve bu nedenle doğa kutsal kabul edilir. Çoğu pagan temelli inanç sisteminde, belirli bir ritüel veya ibadet sistemi olmadığından, sistemsel bir din değildir. Daha çok, küçük toplumların tekelinde özel ritüeller ile etkinliklerini sürdürürler. Panteist olarak her şeyin içindeki yaratıcı yaşam gücüne veya enerjisine inanırlar. Bu nedenle, insan dışındaki tüm yaşam formlarına hayatın farklı yönlerinden sorumlu olan bir kutsallık verirler. Paganların kutsal bir kitabı olmadığından dolayı, vahyedilen kutsallık bir metin biçiminde değil, doğayı gözlemleyerek veya hayvanlarla ve bitkiler ile etkileşim kurularak elde edilen içgörü şeklindedir. Druid rahipleri, tüm doğada dolaşan ve yaratıcı güç olan 'Awen' ile iletişime girdiklerinden bahsederler (Cush, 2013, s. 4).

Günümüzde artan pagan geleneği, bilimi ruhani folklorla harmanlayarak, dünyadaki yaşamın fiziksel doğasını kutsar. Yiyecek, sağlık ve boş zaman gibi günlük dünyanın kutsal olduğunu düşünen paganlar; ormansızlaşma, aşırı gelişme ve nükleer enerji gibi yaşamı tehdit eden modernlik krizine karşı çıkarlar ve dünyanın refahı için verilen bu mücadelede eski doğa tanrılarına başvururlar. Her şeye gücü yeten tek bir tanrı kavramına alternatif olarak büyüdü dünya görüşünü öne sürerler (White, 2014, s. 2). Günümüzde paganizmin artış sebeplerinden biri olarak, insanların doğa ile uyum içinde yaşadığı geçmiş zamanın romantize edilmesi ve son yüzyıllarda doğa ile insan mesafesinin artması vardır.

Paganizm; Druidry, Witchcraft, Goddess Spirituality ve Magic, Shamanism ve Geomancy'nin kökenlerini ve pratik yönlerini ortaya çıkaran, Çağdaş Paganizm'in ana eğilimlerine geniş tabanlı bir giriş sunar. Hem geleneksel tarihten hem de hareketin daha yaratıcı kaynaklarından yararlanan paganizmin ve onun bireysel ve toplumsal yaşamlara olan merkezi odağının nasıl evrildiğini ve bu dinin daha geleneksel dinleri nasıl algıladığını, onlarla nasıl ilişki kurduğunu ortaya koyar (Harris ve ark., 2016, s. 859).

19. yüzyıl ile birlikte ruhaniyet kavramı toplumların inanç sistemine tekrar karışmaya başlar ve semavi dinlerin örgütlü sistemi geriler. Ruhani olanın özümsemesi ile doğaya saygı ve yeryüzü yeniden önem kazanır. Teknolojinin ilerlemesi, kuraklık, ekolojik dengenin bozulması, savaşlar, küresel ısınma gibi dünyaya zarar veren etmenler; doğanın yeniden önemsenmesinde büyük etkiye sahiptir. Semavi dinlerin, insanların her şeyin üzerinde tutma durumu, pagan inançlarda yoktur. Paganizm, 'Yeryüzündeki her maddede tanrının bir yansıması vardır o hâlde her canlının bir kutsallığı vardır' gibi bir anlayışla ilerlemeyi tercih eder.

Yeryüzü önemsendikçe, savaşların getirmiş olduğu yük arttıkça ve milletler kendi kök bilincine vardıkça insanların ruhani inanç sistemlerinde değişiklikler ortaya çıkmıştır. Köklerini aramaya

birlikte paganizm inancı yeniden yayılmaya başlamıştır. Birçok ülkede pagan inanç sisteminde büyük bir artış söz konusudur. Bu durumun sebepleri arasında, milletlerin kendi mitolojik hikayelerine karşı olan farkındalıkları ile emperyalist ülkelerin baskılarından kendi içlerine dönüş ve kendilerinin olanı benimseme durumu da gösterilebilir. Çünkü yerli halk olarak gösterilen Amerikan yerlileri Kızılderililer ya da Avustralya Aborjinleri; Afrika kabilelerinden köle olarak zorla Avrupa ve Amerika'ya götürülen kabile üyeleri gibi toplulukların kendi inançları bulunmaktaydı (Nunn, 2010, s.147). Toplumların temel inanç sistemleri; insanların tek tanrılı dinlere inanmasına rağmen hafızalarında korunmaktaydı ve nesilden nesile aktarılmaya devam ediliyordu. Son yüzyıllarda, İskandinav bölgesinde ve Avrupa'da birçok toplumun kendi mitolojilerine olan ilgilerine paralel olarak kendi pagan inanışlarına dönüşü gibi semavi dinlerin etkisi ya da güçlü toplumların baskısı, kolonyalizm ve ırkçılık sebeplerinden dolayı sinmiş toplumlar da kendi inanışlarına dönmeye başladı (Cusack, 2008, s. 335). Yerli dinlerin doğaya saygı, yaşamı ve bedeni onaylayan dünya görüşleri birçok açıdan benzerlikler içerdiğinden, günümüzde paganizmin artmasının sebepleri arasında toplumların kendi içlerindeki etkileşimleri de önemli bir yer tutmuştur.

Günümüzde, insanların pagan inanca dönmelerinin sebeplerinden biri de Hristiyanlık'ın gelişimi ile birlikte gelen baskı ve ihmale rağmen inanç değerlerinin devam ettiği gerçeğidir (Stramiska, 2005, s. 2). Diğer bir neden olarak, 19. yüzyıl romantik edebiyatında ve 20. yüzyıl başlarında bazı antropologlar ve folklorcuların yazılarında pagan dini ve mitolojisinin desteklenmesi ve yansıtılan olumlu imaj da gösterilebilir. Margaret Murray'ın *God of the Witches (Cadıların Tanrısı) (1917)* kitabı ya da James Frazer'ın *Golden Bough (Altın Dal) (1890)* gibi mitolojik içerikleri barındıran kitapları ve Ronald Hutton'ın Hristiyanlık öncesi dinler ile ilgili yazıları ve araştırmaları, paganizmin günümüzde sağlam temeller kurmasına dayanak sağlamış öncüllerdir. Avrupa'nın bazı yerlerinde ve Kuzey Amerika'da benzer kitaplar yayınlandıkça paganizmin cazibesi katlanarak büyümüştür ve insanlar bilinmeyen gizlemler dünyasına merak salarak tek tanrılı dinlerin skolastik düşünce sisteminden kopuşa başlamışlardır (Hutton, 1999, ss. 144-127).

Tek tanrılı inanç sistemlerinde erkek, kadına göre daha baskındır. İslamiyet, Yahudilik ya da Hristiyanlık dinlerinde, kadın çoğunlukla geri plandadır ve erkek ile aynı haklardan faydalanmaz. Kutsal olan elçiler erkeklerden seçilmiştir. Kadının dinsel temsili kutsal bakire ya da anaçlığına vurgu yapılarak ifade edilmiştir. Oysaki, Pagan dinlerde birçok kadın tanrıça vardır ve kadınlar da erkek ile aynı haklara sahiptir. Doğurganlığın kutsallığı doğada da olduğundan, büyüü üretme durumu kadınların bir parçasıdır ve bereketi yayan kadındır. Sadece bu değil, gücü ve savaşı yöneten kadın tanrı kültürleri de vardır. Örneğin; Athena ve Freyja sadece kadınlığı ve bereketi değil, gücü ve savaşı da temsil eden tanrıçalardandır. Wicca inancında, sadece eril enerji değil, dişil enerjinin de erilin yanında olması ve ikili dengenin sağlanmasının önemi vurgulanır (Stramiska, 2005, s. 37). Buna karşın, erkek egemen toplumların cinsel dürtü temelli psikoseksüel cadı korkuları, kadınları sosyal toplumdaki itme üzerine kuruludur (Heardman, 2018). Feminizm akımı ile birlikte son dönemlerde, kadınların eşit haklar için direnmesi, kadın hareketleri ile varlıklarını yeniden her alanda vurgulamaları, pagan inançların kadına verdiği değeri hatırlatmış ve günümüzde paganizmin yayılmasındaki etkilerden biri olmuştur.

Çağdaş Sanat ve Paganizm

Modern dünyanın, Hristiyanlık öncesi pagan geçmişinden aldığı en önemli miraslardan birisi kuşkusuz güzel sanatlardır. Eski

dünyanın motifleri, yazıları ve sanatı olmasaydı, Rönesans etkisini bu kadar derinden hissedemez ve sanatta çığır açan yeniliklere imza atılamayabilirdi. Hristiyanlık inancı yayıldıkça, pagan inanç sisteminden gelen tanrıları, tanrıçaları ve kutsal motifleri bünyesine aldı, kendi inanışı doğrultusunda değiştirdi ve kendi tekelinde birleştirdi. Avrupa sanatı gelişim gösterdikçe, simgesel anlatım yolu ile pagan inançlardan topladığı motifleri Hristiyan sanatında kullandı (Pitz-Water, 2012).

Çağdaş sanat ile birlikte, sanatçılar farklı anlatım yolları ile ruhanîyet kavramını özelleştirmeye başladı. Sanayi Devrimi ile birlikte benmerkezcilik toplumlarda arttığı için yaşanan ruhani bunalımlar maneviyat ile giderilmeye çalışıldı. Sanatçılar, ifadelerini daha etkili kılmak için daha geniş anlatım yöntemleri geliştirdi ve ruhsal sorunlarla da ilgilenmeye başladı. Birçok sanatçı, savaşlar ve yıkımlarla yapısı değişmiş; teknolojinin artışı ile de gizemi tükenmiş dünyanın kutsallığını geri getirmeyi hedeflediler.

Modernizmden önceki sanatçılar, mitolojik ve ikonografik konuları çalışma eğilimindeydiler. Ancak günümüzde sanatçılar, anlatı olarak çok daha geniş bir perspektifi benimsemekteler. Toplumların sosyal durumu, savaşlar, ekolojik sorunlar, sanatçıların kendi sosyal ve psikolojik duygu durumları, günümüz sanatçılarının benimsediği konulardandır. Bazı duygularını dile dökmek için de analogiye ya da duygusal dile başvururlar. Bu tür duygusal durumların varlığı, ruhsal ve doğal olanı harekete geçirmektedir. Bu gelişimlerin sonucu olarak da sanatçılar, doğaya yönelmektedir (Arya, 2016, s. 2).

Son birkaç yüzyıl içerisinde yaşanan karışıklıklar, bilimsel ve teknolojik ilerlemeler ve bu durumlara paralel olarak doğanın tahribi altında yaşanan etkileşimlerin sonucunda, disiplinlerarası alanda çalışan sanatçılar, çalışmalarında manevi türden bir arınma ve ruhsal bir aydınlanma olduğunu da iddia etmektedirler. Yine de çalışmalarını bu anlamları ifade etmek üzerine kurulu olsa da sanatçıların çalışmalarında bunu kastettiğini varsayamayız.

Viyana Aksiyonistleri, Avusturya'da İkinci Dünya Savaşı'nda yaşananları ve Nazilerin ülkelerine ve insanlara yaptıklarını performans sanatı çerçevesinde katartik ve abrekasyon anlayışı ile sanatlarına yansıtılmışlardır. Avrupa paganizmi kökenli arınma ve acı temelli performanslarında, antik ulusal mitolojilerinden yararlanmışlardır. Ritüel ve kolektif bilincin, ham, kaba ve acımasız sayılabilecek performanslarında kullanımı, grubu diğer sanatçılardan ayırır da, iletişim eksikliğini duysal uyarıcı ile artırır ve evrensel bir dil oluşturur (Alcain, 2020, s. 82). Viyana Aksiyonistlerinden Herman Nitsch, Otto Müehl, Günter Brus ve Rudolf Schwarzkogler; düzenledikleri gösterilerde şiddeti o kadar çıplaklaştırmışlar ki kimi gösterilerinde bir domuzun bağırsağını çıkarmış ya da hayvan kadavraları, kan gibi malzemeler kullanmışlardır (Yılmaz, 2013, s. 369) (Görsel 1).

Herman Nitsch, ölü hayvanları ve insanları kullanarak performanslar düzenlemiştir ve performanslarına paganist ritüeller eşlik etmiştir. Ölü hayvanların parçalanma ve kurban edilme ritüelleri, Dionysos'un "Sparagmos" adı verilen parçalanma ve yeniden doğma ritüelini anımsatır (Arya, 2016, s. 11). Sanatçının, eski dinsel ritüelleri kullanmasının arkasında, sanatı bir din aracı yerine koyması ve dinsel bir ritüel yerine sanatsal bir ayin düzenleme amacı vardır. Nitch, kendisini bazen Katolik bir papazın yerine koyarken, bazen de pagan ritüelleri gerçekleştiren bir dini bilgenin yerine koyar. Asıl amacı, tüm dinleri kapsayan varlığın amacına inmek ve arındırıcı etkilerle varlığın temelini, sanat yoluyla ulaştırmaktır. Katartik bir üslubu benimsemesinin sebepleri altında, birçok

Görsel 1.
Rudolf Schwarzkogler - 3. Aktion (3. Aksiyon), 1965, performans (Schwarzkogler, 1965).

dinde var olan "Her bitiş yeni bir başlangıçtır." inancı düşünülebilir. Semavi dinlerde ölümden sonra başka bir yaşamın devamı ya da Asya temelli bazı dinlerde reenkarnasyon ile ruhun yeryüzünde başka bir formda yeniden canlanması, Nitsch'in çalışmalarının alt metnini destekler niteliktedir (Görsel 2).

Birinci kuşak feminist sanatçılar, kadın sanatçıların ürünlerinin, nitelikleri, konumu ve değerlendirilmesi üzerinde durarak sergilerde eşit temsil üzerinde durmuşlardır. Kadın bedeninin temsiline, kadının doğurganlığına, ana tanrıça kültürüne, kadın bedeninin biyolojik özellikleri üzerinde yoğunlaşan vajinal imgelere odaklanmışlardır. İlk kuşak feminist sanatçılar arasında; Carolee Schneemann'ın 'Et Şenliği' (1964) performansı yarı pagan bir bedensel

Görsel 2.
Hermann Nitsch, Mysterian Theater (Gizem Tiyatrosu), 1998, performans (Nitsch, 1998).

Görsel 3.
Carolee Schneemann, Meat Joy (Et Şenliği), 1964, performans ve video sanatı (Schneemann, 1964).

ritüeli canlandırarak erkek kültür temasını yapı sökülümüne uğratmayı amaçlamıştır. Sanatçı, cinsel farklılığı ortadan kaldırmak istemiştir (Konior, 2016, s. 2) (Görsel 3).

Ana Mendiata, Küba asıllı bir kadın sanatçıdır. Sanatçı, çalışmalarında toprak ile bağ kurar ve doğaya dönüş gibi metaforları kullanır. Ana Mendiata, *Siluetta* dizisinde kendi bedeninin izlerini çamura, kuma, buza, ateşe, çimlere ve toprağa bırakmaktadır. Doğanın gelip geçici döngüsünü referans alarak doğayı organik bir form olarak etüt etmek, bedenin yok olup giden, çürüyen, bozulan bir zemin içinde geçirdiği evreleri göstermek, oluş ve yok oluşun bu kaygan izlerini belge niteliğinde izleyiciye sunar. Ana Mendiata'nın yeryüzünden, yeryüzünün bir parçası olan topraktan ve diğer doğal unsurlardan beslenmesi hiç şüphesiz ki tesadüf değildir. *Siluetta*'lar akıp giden, çürüyen geçici hâllerıyla yaşam ile ölüm arasındaki o kesintisiz bağı yansıtmayı hedefler. Bu sembolik dünyanın inşasında bir Küba dini olan 'Santeria' inancı da yer almaktadır. Santeria, Nijerya'dan Küba'ya gelen ilk köleler aracılığıyla temelleri atılmış pagan bir dindir. Doğa güçlerinin tanrılarla özdeşleştirildiği dinde kadın panteonunun güçlü olması, bazı tanrıların hermafrodit olması, bazı ritüelleri sadece kadınların elinde tutması, Ana Mendiata'nın feminist algısında önemli bir yer bulmuştur. Bu bağlamda Ana Mendiata, Santeria inancında simgesel öneme sahip kanı sıkça kullanır. Bu inanca göre kan, negatif bir anlam taşımaz, kan; hayatın, saflığın ve yaşamın içkin gücü olarak

Görsel 4.
Ana Mendiata, Silueta Works in Mexico (Meksika'da Silueta Çalışmaları), 1973-77, performans (Mendiata, 1973-77).

Görsel 5.

Ana Mendiata, *Silueta Works in Mexico (Meksika'da Silueta Çalışmaları)*, 1973-77, performans (Mendiata, 1973-77).

görülür. Hem performanslarında hem *Silueta*'larda sanatçı kanı töresel ve kutsal bir arınma kaynağı olarak kullanmıştır. Böylece bedenin fiziksel sınırlarını aşarak daha spiritüel bir varoluşa kanın sağaltıcı gücüyle ulaşmaya çalışır. Sanatçı, Santeria inancı aracılığıyla, kökenleriyle yeniden bir bağlantı kurarak kadınların eski kültürlerdeki güçlü konumunu geri almak istemiştir (Finkelstein, 2012, ss. 17-18) (Görsel 4 ve 5).

Marina Abramovic'in 2020 yılında '*Complain to a Tree (Ağaçlara Şikayet Edin)*' isimli performansı, ağaçlar ile insanların iletişimi üzerine kurulmuştur. Abramovic, performansında, insanları ağaçlara sarılmaya teşvik etmiştir ve beş saat süren bir çalışma yapmıştır. Amazon ormanlarında yaşayan yerlilerden bu tedavi yöntemini öğrenmiştir. İnsanların, dertlerini ağaçlara anlatabileceklerini ve ağaçların insanların sıkıntılarını alabileceklerini anlatmıştır. Pagan inancında ağaçlar kutsal kabul edilmiştir, ölüm ve yeniden doğumu simgelemektedir. Diğer dünyalar ile bağlarının olduğu düşünülmektedir (Cusack, 2011, s. 15). Abramovic, bu bağı kullanarak, ritüelvari performansıyla insanları doğanın iyileştirici gücüne emanet etmiştir. Sanatçının amacı, pagan bir ritüel

düzenlemek olmasa da, doğaya dönüşün ve doğanın iyileştirici gücünün, insanlar üzerindeki etkisine vurgu yapmaktır (Abramovic, 2020) (Görsel 6).

1960'ların feminist sanat hareketinin önde gelen figürlerinden biri olan Nancy Spero, kağıt üzerine guaj ve mürekkep çalışmalarıyla kadın cinselliğini, ıstırabını ve kahramanlığının yanı sıra savaşın dehşetini anlatan çalışmalar yapmıştır. Çalışmalarında, pagan tanrıçaları, Kelt sembollerini ve antik mitolojik unsurları kullanmıştır. Spero, '*Tutsak Almayın*' adlı eserinde adeta panayırı andıran yapıtıyla Irak Savaşı'na gönderme yapar. Farklı coğrafyalarda farklı zamanlarda da olsa savaş kurbanlarının değişmeyeceği gerçeğini anlatan sanatçı, izleyendeki duyguları kışkırtıcı hâle getirmeyi amaçlar. Zincir ve kırmızı şeritlerden sarkan, elle baskı resmini gerçekleştirdiği kafaları yirmi metrelik çelik tabanlı alüminyum direk üzerine kurgular. Avrupa pagan inançlarında baharın gelişyle birlikte ortaya dikilen bir direğe Mayıs Direği denilirdi ve direğin etrafına renkli ipler asılır, toprağı güçlendirmek için etrafında kutlamalar yapılırdı (Camillo, 2016, s. 39). Spero'nun enstalasyonunda, Mayıs Direği'ne bağlı ve merkezi bir noktadan

Görsel 6.

Marina Abramovic, *Complain To A Tree (Ağaçlara Şikayet Edin)*, 2022, Performans (Abramovic, 2022).

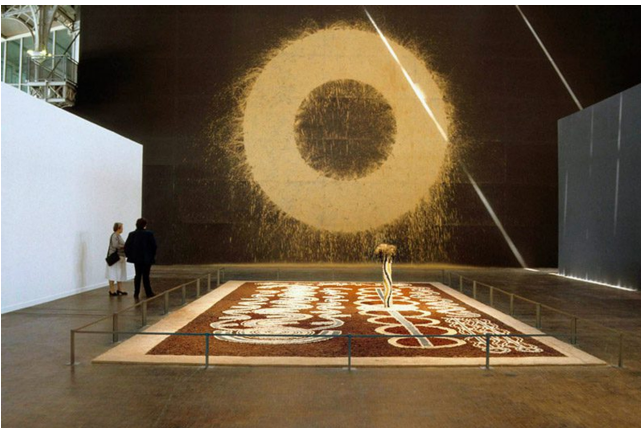

Görsel 7.
Nancy Spero, *Take No Prisoners (Tutsak Almayın)*, 2009, Enstalasyon (Spero, 2009).

dışa doğru yaklaşık 200 bedensiz kafanın kimisinin ağız kısımları açık, kimi kan kusarken kimi de çığlık atan ifadelerle doludur. Spero'nun "*Tutsak almayın*" isimli çalışması, pagan ritüellerinin bahar ayinlerini çağrıştırmaktadır (Kılıç, 2022, s. 94) (Görsel 7).

1989 yılında Paris'te düzenlenen '*Magiciens de la Terre (Yeryüzünün Büyücüleri)*' başlıklı sergi, dünyanın Batılı ve Batılı olmayan bölgelerinde üretilen güncel sanat örneklerinin bir arada gösterildiği ve çok-kültürlülük olasılığının sınılandığı bir sergidir. Sergi, Batı'nın kendinden olmayan her sembol ve imgeyi ötekileştirmesi kavramı üzerinde durur ve Batılı olmayan bölgelerin ruhani ve manevi imgelerine odaklanır. Yine de, küratörün Batılı olmayan sanatçıları, Batılı olan izleyiciler tarafından değerlendirmek istemesi üzerine bazı tartışmalar çıkmıştır. Richard Long'un çalışması, Avustralya Aborjinlerinden Yuendumu topluluğunun günümüzde de sürdürdüğü geleneğe uygun bir biçimde, zemin üzerine doğal yöntemlerle renklendirilmiş çamurla yapılan '*Yarla*' isimli çalışmanın yanı başına asılmıştır (İlge, 2022, s. 46) (Görsel 8).

Çağdaş paganizm; dinin, ruhsal ve büyümlü etkilerini hem kan bağlarının hem de ruhun ataları ile olan bağının bir karışımı olarak kucaklar. Eski kökler ve modern etkiler, çağdaş Orta Batı'da, paganizm pratiğine benzer şekilde katkıda bulunur. '*Modern Paganlar/ Antik Diyarlar*' sergisinde yerel sanatçılar, 21. yüzyılın kentsel Orta Batı ortamında, modern öncesi Avrupa'nın çok tanrılı, animist ve

Görsel 8.
Richard Long, *Mud Circle (Çamur Çemberi)*, 1989 (Arkada). Yuendumu Sanat Topluluğu, *Yarla*, 1989 (Önde) (Long, 1989).

Görsel 9.
Modern Paganlar, Antik Diyarlar (Modern Pagans/Ancient Realms) Sergisi, 2016, Enstalasyon (Modern Paganlar Antik Diyarlar Sergisi, 2016).

doğaya tapan dinlerinin yeniden canlanmasıyla ilişkilerini araştırmıştır. Bu sergi, putperest geçmişin alemlerinden gelen kavrayışlardan yararlanarak, günümüzde var olan çok tanrılı inanışların ruhsal meydan okumalarına karşı bir dizi sanatsal yanıt sunar (Graham Mckay, 2016, s. 2) (Görsel 9).

Sonuç

Hristiyanlık'ın yükselişi ile birlikte ışığı sönmek üzere olan dinler, günümüzde doğaya dönüş ile yeniden kendini göstermektedir. Semavi dinlerin, insanlığı her şeyin üzerinde görme durumunun pagan inançlarda olmaması ve her canlının evrende bir yerinin olduğunu dile getirmesi, paganizmin günümüz dünyasında neden artarak ilerlediğine dair sebeplerden biridir. Semavi dinlerin kadını geri plana itmesine karşın paganizmin kadınları dünyanın dışı ruhu Gaia ile özdeşleştirmesi, kadınlar arasında paganizmin benimsenmesinde etkin rol oynamıştır. 18. yüzyılda Sanayi Devrimi ile kentlerin yoğunluğu ve buna paralel olarak insanların bunalımı sonucunda kendi benliklerine ve ruhaniyete yönelmeleri, 19. yüzyılda milliyetçilik akımları nedeniyle toplumların kendi mitolojilerini araştırmaları ve bununla birlikte kutsallık algılarının değişimi, 20. yüzyılda patlak veren iki büyük savaşın yıkımı ve aynı yüzyılda birçok yazar tarafından kaleme alınan mitolojiyi ve paganizmi öven kitaplar, 21. yüzyılda İskandinav mitolojisinin tanrı ve tanrıçalarına yönelik film ve dizilere olan yoğun ilgi, paganizmin artışının diğer sebeplerindendir.

Günümüz sanatının geniş içerik yelpazesi ve var olan her şeyi sanata dönüştürebilme potansiyeli, pagan inanç ve ritüellerinin çağdaş dünya sanatında yer almasına olanak sağlamıştır. Sanatta bazen bir arınma olarak karşımıza çıkan eski dünya ayinleri, bazen de yeryüzündeki diğer bir canlıdan şifa almamızı öğütlemiştir. Sanatçıların, paganizmden etkilenerek çalışmalarında yer verdiği ritüeller, doğayı daha iyi anlamamıza yardımcı olup, ona dönüş kapısını sanat ile açmıştır. Doğanın tahribi ve yıkımlar, sanatçıların yüzyıllardır unutulmuş ya da geri plana atılmış doğa ile iletişime girmelerine ve doğa dinlerini kapsayan paganizm ritüellerinden yararlanmalarına neden olmuştur. Birçok sanatçının, benliklerini daha iyi anlamalarına ve ifade edebilmelerine yardımcı olmak amacıyla, köklerini araştırmalarını ve antik dini inançlarını yaşatmak için pagan ritüelleri, sanatlarına harmanladıklarını görmekteyiz. Feminizmin son yüzyıllarda yükselişine paralel olarak tanrıça kültü yüceltilmiştir ve kadın sanatçılar konularını belirginleştirmek için sanat çalışmalarında eski dünya ayinlerini kullanmışlardır.

Bu makalede, pagan kelimesinin nasıl türediği, nereden geldiği ve kimler için kullanıldığından bahsedilmekle birlikte, günümüzde artan doğa temelli paganizmin nedenlerine yer verilmiştir. Sanatta, pagan içerikli ayinlerin ve ritüellerin kullanımı konusunda farkındalık yaratılmış ve günümüz sanatının anlam kapasitesine pagan inanç çerçevesinde değinilmiştir. Sanatta, pagan içerikli ayinlerin ve ritüellerin kullanımları, bazı güncel sanatçıların çalışmaları doğrultusunda anlatılmıştır. Bahsedilen sanat çalışmaları, ifşa edici, düşündürücü ve canlandırıcı anlamları sayesinde manevi olarak tanımlanabilecek sanatın kapsamını genişletmiştir. Bu makalede, günümüz sanatında pagan ayinlerinin, güncel sanatta yer aldığı ve sanatçıların bazı anlatım serüvenlerinde kendi yerel inanç motiflerini kullandığından bahsedilmektedir. Yazım süreci doğrultusunda, güncel sanat ve pagan temelli inançların bir arada kullanımı konusunda araştırma yapılarak, literatüre katkı sağlanmıştır. Bu makale, günümüzde artan doğa dinleri konusunda aydınlatıcı ve ilham verici olmak amacıyla yazılmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author has no conflicts of interest to declare.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

- Abramovic, M. (2022). *Complain to tree* [Performans]. <https://www.designboom.com/art/marina-abramovic-complain-to-a-tree-11-30-2020/> (Erişim Tarihi: 18.11.2022).
- Alıcı, M. (2017). Yeni dini hareketlerin klasik dinlerden farkı: Post modern paganizm geleneksel dindarlığa karşı. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 5(15), 23–32.
- Antmen, A. (2017). *20. yüzyıl Batı sanatında akımlar*. Sel Yayıncılık.
- Arya, R. (2016). *Spirituality and contemporary art*. *Oxford research encyclopedias*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199340378.013.209> (Erişim Tarihi: 10.12.2022).
- Ballesteros Alcaín, I. (2020). *Between sacred and profane*. 2nd Interdisciplinary and Virtual Conference on Arts in Education, CIVAE 2020. ss. 79–83.
- Camillo, A. P. (2016). *Maypole dancing and other body movements in A Neo-Pagan Bealtaine ritual in Ireland, master of arts in ethnochoreology*. University of Limerick.
- Cusack, C. M. (2011). *The sacred tree: Ancient and medieval manifestations*. Cambridge scholars publishing. British Library.
- Cusack, C. M. (2008). The return of the goddess: Mythology, witchcraft and feminist spirituality. In J. R. Lewis & M. Pizza (Eds.). *Handbook of contemporary paganism* (Vol. 2009, ss. 23–32). Brill. [The_Return_of_the_Goddess_Mythology_Witc.pdf](https://www.jstor.org/stable/2345678) (Erişim Tarihi: 15.06.2023).
- Cush, D. (2013). *Pagan*. <https://www.reonline.org.uk/wp-content/uploads/2019/05/Paganism.pdf> (Erişim Tarihi: 20.12.2022).
- Emre, O. (2015). Tuvalden fırlayan performans sanatçıları: Viyana Aksiyonistleri. *Görünüm*, 1(1), 14–19.
- Finkelstein, S. L. (2012). *Ana Mendiata- A search for identity*, A (Thesis in Art History). University of Missouri.
- Gahtan, M. W. (2022). *Exhibition and displays of religious art*. *Oxford research encyclopedias*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199340378.013.911> (Erişim Tarihi: 18.12.2022).
- Giddens, A. (2019). *Modernite ve bireysel kimlik* (Ü. Tatlıcan, Çev.). Say Yayınları.
- Graham McKay, D. (2016). *Minneapolis art show explores modern paganism and ancient realms, the wild hunt*. <https://www.patheos.com/blogs/wildhunt/2012/06/re-enchanting-the-world-art-and-paganism-sm.html> (Erişim Tarihi: 28.11.2022).
- Harris, A., Kevin- Panzica, M., & Kate- Crocker, A. R. (2016). *Paganism and counseling: The development of a clinical resource* (ss. 857–875). De Gruyter Open. Erişim Tarihi: 20.06.2023.
- Heardman, A. (2018). *What modern witchcraft means for art history, mutual art*. <https://www.mutualart.com/Article/What-Modern-Witchcraft-Means-for-Art-His/608694CF0BE53365> (Erişim Tarihi: 5.12.2022).
- Hutton, R. (1999). *The triumph of the moon: A history of modern Pagan witchcraft*. Oxford University Press.
- İlge, R. (2020). Küreselleşme ve güncel sanat sorunlarının odağında bir sergi: Magiciens de la Terre. *ARTS: Artuklu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi*, (3), 40–56. [CrossRef]
- Karmel, P. (1995). *Art review; persistence of Pagan myth in modern imagination, the New York times*. <https://www.nytimes.com/1995/12/29/arts/art-review-persistence-of-pagan-myth-in-modern-imagination.html> (Erişim Tarihi: 25.11.2022).
- Kılıç, A. (2022). 1960 sonrası kadın sanatçıların baskiresimlerinde beden imgesi. *Art-e Sanat Dergisi*, 15(29), 89–107.
- Konior, B. (2016). *Surface over depth: Pagan interspecies art*. https://www.academia.edu/24931621/Surface_over_Depth_Pagan_Inter_species_Art_2016 (Erişim Tarihi: 20.11.2022).
- Kumar, K. (2013). *Sanayi sonrası toplumdaki post-modern topluma, çağdaş dünyanın yeni kuramları* (M. Küçük, Çev.). Dost Yayınları.
- Long, R. (1989). *Mud Circle ve Yuendum sanatçı topluluğu (1989)*, Yarla, *Magiciens de la Terre sergisi [Sergi]*. Fransa. <https://www.centrepompidou.fr/fr/programme/agenda/evenement/c5eRpey> (Erişim Tarihi: 18.11.2022).
- Mendiata, A. (1973–77). *Silueta works in Mexico [Performans]*. <https://www.mutualart.com/Artwork/Silueta-Works-in-Mexico--Body-Work/838E5D02E557368B> (Erişim Tarihi: 15.11.2022).
- Modern Paganlar, Antik diyarlar (Modern Pagans/ Ancient Realms) sergisi [Sergi]. (2019). *Vine Art Centre*. <https://www.patheos.com/blogs/wildhunt/2012/06/re-enchanting-the-world-art-and-paganism.html> (Erişim Tarihi: 20.11.2022).
- Nasr Hossein, S. (2006). *Religious art, traditional art, sacred art, world wisdom*. http://www.worldwisdom.com/public/viewpdf/default.aspx?article-title=Religious_Art_Traditional_Art_Sacred_Art_by_Seyyed_Nasr_Hossein_Nasr.pdf (Erişim Tarihi: 8.12.2022).
- Nitsch, H. (1998). *Mysterian theater [Performans]*. <https://www.nitsch-foundation.com/wp-content/uploads/2022/05/100.-Aktion-1998-Foto-Archiv-Cibulka-Frey-5-1-scaled.jpg> (Erişim Tarihi: 12.11.2022).
- Nunn, N. (2010). Religious conversion in colonial Africa. *American Economic Review*, 100(2), 147–152. [CrossRef]
- Pitzl-Water, J. (2012). *Re-enchanting the world: Art and paganism*. The Wild Hunt. <https://www.patheos.com/blogs/wildhunt/2012/06/re-enchanting-the-world-art-and-paganism.html> (Erişim Tarihi: 27.11.2022).
- Schneemann, C. (1964). *Meat Joy [Performans]*. *The Museum Of Modern Art*. <https://www.moma.org/collection/works/126279> (Erişim Tarihi: 12.11.2022).
- Schwarzogler, R. (1965). *3rd Action [Photograph]*. Tate. <https://www.tate.org.uk/art/artworks/schwarzogler-3rd-action-t11848> (Erişim Tarihi: 10.11.2022).
- Spero, N. (2009). *Take no Prisoners [Enstalyon]*. Galerie Lelong & Co. <https://www.galerielelong.com/exhibitions/nancy-spero3> (Erişim Tarihi: 16.11.2022).
- Stramiska, M. F. (2005). *Modern paganism in world cultures*. ABC-CLIO. The art newspaper (2020). *Marina Abramovic advises public to complain to a tree to help heal from 2020*. <https://www.youtube.com/watch?v=bQmAHmLy5DA> (Erişim Tarihi: 19.06.2023).
- Tosun, A. F. (2022). Sinema ve paganizm ilişkisi bağlamında Türk sinemasında pagan kadın temsilleri. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (56), 203–217.
- White, M. H. (2014). *Contemporary paganism*. *Contemporary_Paganism.pdf* (Erişim Tarihi: 25.11.2022).
- Yılmaz, M. (2013). *Modernden postmoderne sanat*. Ütopya.